

DIDACTICA ADULȚILOR

DIMENSIUNEA POLITICĂ A CONCEPTULUI ȘI STRATEGIILOR DE EDUCAȚIE PE PARCURSUL VIEȚII

Liliana POSTAN

Catedra Științe ale Educației

The article treats the political and strategic aspects of the concept of long life education, formulated by R.H. Dave in his book “The basements of permanent education” and in the Memorandum of the European Community Commission on life long education (2000).

The concept policy and the strategies of the life long strategy have an international, national, sectorial, local, and personal dimension. These dimensions do not develop uniformly. On one hand, at the international and local levels such phenomena like globalization and human resources concept can stimulate the development of conceptual and operational frame, on the other hand, at the national and sectorial levels strategies can be developed, but they lack the institutional frame and the mechanism to stimulate the adults’ participation in training activities.

Educația permanentă, ca un „concept esențial” și „principiu călăuzitor”, apare drept o reinterpretare a educației care integrează într-o concepție generală înțelegerile și experiențele parțiale, obținute treptat prin rezolvarea problemelor educaționale specifice. Învățământul este văzut ca un proces continuu, dirijat de scopul precumpănitor al îmbunătățirii calității vieții. El se desfășoară în multiple forme complementare, de natură atât secvențială, cât și paralelă. *Individul se află întotdeauna în centrul acestui proces.* Toate celelalte componente ale acțiunii pedagogice ar trebui să se unească pentru a dezvolta capacitatea individului de *autoînvățare* [1, p.11]. Individul și autoînvățarea sunt două premise esențiale pentru delimitarea educației pe parcursul vieții ca noțiune distinctă în cadrul conceptului mai larg de educație permanentă.

În aspect logico-istoric, evoluția terminologică și a cadrului normativ-reglator denotă tendințe de dezvoltare a conceptului de la educația adulților spre învățarea pentru toți și învățământul continuu (Recomandări privind dezvoltarea educației adulților // Conferința generală a ONU pentru întrebările educației, științei și culturii, 26 noiembrie 1976; Memorandum asupra învățământului continuu // Comisia Comunității Europene, 30 octombrie 2000).

Doctrina educației permanente a fost formulată în primul sfert al secolului XX în celebrul Memorandum atașat raportului Comitetului pentru Educația Adulților din Anglia (Final Report of the Ministry of Reconstruction, Adult Education Committee, London, 1919). În acest raport, un organism autorizat, cuprinzând specialiști în domeniul educației adulților, a subliniat faptul că „Educația adulților nu este un lux pentru un grup limitat, format exclusiv din indivizi selectați în mod special, ci o parte integrantă a vieții sociale. Din acest motiv, *educația adulților trebuie să fie accesibilă pentru toți, cât și permanentă*” [1, p.71].

Conceptul de educație permanentă s-a impus prin anii 1960 sub impulsul organizațiilor internaționale ca UNESCO și Consiliul Europei, interesate să difuzeze ideea oferirii de șanse egale de dezvoltare generală pentru fiecare individ de-a lungul întregii sale vieți și în toate domeniile, cu scopul de a participa plener la dezvoltarea societății. Formalizată sub auspiciul acestor foruri internaționale, expansiunea tematicii educației permanente se explică prin mai multe rațiuni de natură socială și economică:

- creșterea fără precedent a schimbărilor legate de viață;
- creșterea ratei participării femeilor la activitățile productive și impunerea unei noi diviziuni a activităților pe principiul egalității și complementarității între sexe;
- extinderea folosirii tehnologiilor în muncă și gospodărie, ceea ce implică noi cunoștințe și competențe;
- dezvoltarea economiei informatizate, ceea ce impune o transformare a abilităților în producție, comerț etc.;
- impunerea și extinderea fenomenului „vârstei a treia”, datorită faptului că populația cu vârsta de peste 65 de ani crește ca pondere, ceea ce face ca cererea de învățare postinițială să sporească.

Caracteristicile conceptului de educație permanentă (educație pe parcursul vieții – lifelong education – formulă utilizată în textul original și cel mai frecvent în sursele anglofone) au fost formulate de Dave în lucrarea „Educația permanentă și curriculumul școlar” (Lifelong Education and School Curriculum, 1973) [1, p.65-66]:

- Cei trei termeni fundamentali pe care se bazează semnificația conceptului sunt: *viața, durata vieții și educația*. Conotațiile acordate acestor termeni și interpretarea dată lor determină în mare măsură domeniul și semnificația educației permanente (*semnificația și modalitatea operațională*).

- Educația nu se termină la sfârșitul școlarizării instituționalizate, ci este un *proces continuu, permanent*. Educația permanentă continuă întreaga durată de viață a unui individ.

- Educația permanentă nu se limitează doar la educația adulților, ci cuprinde și unifică toate stadiile educației: preșcolar, primar, secundar etc. Astfel, ea caută să abordeze *educația în totalitatea ei*.

- Educația permanentă include modelele de educație *formală, nonformală și informală*.

- *Familia* joacă cel mai subtil și crucial rol în inițierea procesului de învățare permanentă.

Deținerea acestui rol continuă pe întreaga durată de viață a unui individ, printr-un proces de *învățare în cadrul familiei*.

- *Comunitatea*, de asemenea, joacă un rol important în sistemul educației permanente, chiar din momentul în care se stabilesc primele interacțiuni ale copilului cu aceasta, funcția ei educativă continuând pe parcursul întregii vieți atât în domeniul profesional, cât și în cel general.

- *Instituțiile educaționale* (școlile, universitățile și centrele de instruire) sunt, desigur, importante, dar numai ca unul dintre factorii educației permanente. Ele nu mai dețin monopolul asupra educației și nu mai pot exista izolat de alți factori educativi din societate.

- Educația permanentă urmărește continuitatea și articularea de-a lungul dimensiunii ei verticale sau longitudinale (*articulare verticală*).

- Educația permanentă urmărește, de asemenea, integrarea la nivelul dimensiunilor ei orizontale și de profunzime pentru fiecare stadiu al vieții (*integrare orizontală*).

- În opoziție cu formele de elită ale educației, educația permanentă are un caracter universal. Ea reprezintă *democratizarea educației*.

- Educația permanentă se caracterizează prin *flexibilitate și diversitate în conținut, instrumente și tehnici de învățare, timp de învățare*.

- Educația permanentă reprezintă o *abordare dinamică* a educației care permite adaptarea materialelor și a mijloacelor de învățare la noile condiții impuse de dezvoltare.

- Educația permanentă permite *modelele și formele alternative* de însușire a educației.

- Educația permanentă are două mari componente: *generală și profesională*. Aceste componente nu sunt complet diferite una de alta, ci, prin natura lor, interrelaționează și interacționează.

- *Funcțiile adaptative și inovatoare* ale individului și ale societății sunt desăvârșite prin educația permanentă.

- Educația permanentă îndeplinește și o *funcție corectivă*: ea se ocupă de deficiențele sistemului existent de educație.

- Scopul final al educației permanente este de a menține și a îmbunătăți *calitatea vieții*.

- Există trei condiții preliminare pentru educația permanentă: *oportunitate, motivație și educabilitate*.

- Educația permanentă este un *principiu organizator* pentru toate tipurile de educație.

- La *nivel operațional*, educația permanentă furnizează un sistem integral pentru toate tipurile de educație.

Se consideră că acest concept are un „caracter nomad”, identificat în următoarele componente doctrinale și tematice. El propune:

- ideea de schimbare și mutație în lumea contemporană, ceea ce înseamnă redefinirea obiectivelor fundamentale ale educației;

- asigurarea că sistemele școlare tradiționale sunt insuficiente, ceea ce presupune o regândire a strategiei în educația permanentă.

În ultima perioadă, conceptul a fost supus unei reexaminări critice (Forguin, 2002; Maubant, 2004). Noua perspectivă de analiză a conceptului ar fi accentuarea pertinentei culturale, dezvoltării umane, libertății personale, egalității sociale și a productivității.

Un aspect important al conceptului educației pe parcursul vieții îl constituie caracterul interdisciplinar la nivelul științelor educației. Cel puțin, pe segmentul educației adulților înregistrăm astăzi trei domenii științifice: pedagogia, teoria educației adulților și andragogia.

La nivelul unui concept pedagogic fundamental, definirea educației permanente presupune delimitarea domeniului de referință și a semnificației sale strategice [2, p.120-121]. Elementele referențiale și strategice: 1) întreaga durată a vieții unui individ; 2) activitatea de formare–dezvoltare a personalității; 3) nivelul funcțional, structural și operațional al educației permanente conferă conceptului mai multe valențe simultane:

- concept pedagogic fundamental;
- concept pedagogic operațional;
- principiu pedagogic;
- o orientare la nivel de politică a educației.

Din punctul de vedere al teoriei educației adulților, sistemul educațional pentru adulți este examinat ca un institut sociocultural. Iar din punct de vedere andragogic, accentul este plasat pe relația adultului cu un conținut pasibil însușirii, învățării. Deci, andragogic vorbind, strategiile educaționale trebuie să abordeze adulția ca o calitate ce determină structura și conținutul cerințelor (nevoilor) educaționale.

Polisemia valențelor determină asigurarea strategică a conceptului la nivel de politici în domeniul dezvoltării resurselor umane sau politici social-economice și politici educaționale.

Strategiile învățării în concepția educației pe parcursul vieții sunt (Pavel Mureșan):

- alternante, între învățare și muncă, învățare și timp liber, învățare și creație;
- ciclice (recurente) față de programele școlare anterioare, mai ales, în domeniul perfecționării profesionale continue;
- istorice și viitorologice, în sensul de a urmări perfecționarea activităților educaționale prin respectarea tradițiilor progresiste naționale și din perspectiva viitorului.

Conceptul de educație permanentă dezvoltă și strategii corespunzătoare pentru fiecare categorie de indivizi și pentru fiecare moment al parcursului individual:

- învățarea formală este rezervată instituțiilor abilitate să confere cunoaștere de bază și calificări sancționate prin diplome și certificate;
- învățarea nonformală o completează pe cea formală (uneori are un caracter complementar) și este oferită fie la locul de muncă, fie de instituții sau organizații ale societății civile;
- învățarea informală este oferta contextului social și cultural exprimată prin mijloacele de informare în masă sau prin vocile unor reprezentanți de marcă ai câmpului social, contribuind la șlefuirea personalității indivizilor.

Mandatul de a implementa învățarea continuă pentru toți aparține astăzi Memorandumului privind învățarea de-a lungul întregii vieți (2000). El conține șase mesaje-cheie care sugerează că o strategie coerentă și comprehensivă de învățare permanentă pentru Europa trebuie să asigure [3]:

- garantarea accesului universal și continuu la învățare în scopul dobândirii și reînnoirii capacităților necesare pentru o participare susținută într-o societate cognitivă;
- creșterea esențială a nivelului investițiilor în resursele umane pentru a oferi prioritate celei mai importante valori a Europei cetățenilor săi;
- dezvoltarea efectivă a metodelor de predare și învățare și încurajarea situațiilor care asigură continuumul învățării permanente;
- îmbunătățirea semnificativă a modalităților în care participarea și rezultatele învățării sunt înțelese și apreciate, cu precădere învățarea nonformală și informală;
- asigurarea că oricine poate accesa cu ușurință informații și sfaturi de bună calitate despre posibilitățile de învățare, peste tot în Europa și pe toată durata vieții;
- oferirea posibilităților de învățare permanentă pentru cei care doresc să învețe în propriile lor comunități, sprijinite prin facilități ICT, oriunde este nevoie.

Pe lângă dimensiunea europeană, care rezidă în asigurarea fiecărui cetățean european cu posibilitatea de a-și dezvolta la maximum propriul potențial, Memorandumul stabilește, printre altele, dimensiunile axiologice ale educației permanente: *cetățenia activă și capacitatea de a asigura și a păstra locul de muncă (ocuparea forței de muncă)* și principiul dezvoltării strategiilor și sistemelor naționale de educație și formare – *contribuția și angajamentul unei arii largi de actori sociali* din toate domeniile vieții sociale și economice, incluzând partenerii sociali și, nu în ultimul rând, eforturile indivizilor înșiși care, în ultimă instanță, sunt responsabili de realizarea propriei învățări [3, p.217-218].

Strategiile naționale de punere în practică a conceptului de învățare pe parcursul vieții, susținut la nivel european, trebuie să asigure:

- constituirea unei societăți inclusive care să ofere posibilități egale de acces la învățarea de calitate de-a lungul întregii vieți a tuturor persoanelor, în care educația și formarea să se bazeze prioritar pe nevoile și cerințele indivizilor;

- adaptarea ofertei de educație și formare, precum și a modului în care este organizată munca plătită, astfel încât oamenii să poată participa la învățare pe toată durata vieții lor și planifica de sine stătător felul în care să combine învățătura cu munca și viața de familie;

- realizarea standardelor ridicate de educație și calificare în toate sectoarele, astfel încât să se asigure o educație și o formare de calitate superioară și, în același timp, să se asigure corespunderea competențelor (abilităților/însușirilor și cunoștințelor) cu cerințele în schimbare ale locurilor de muncă, ale organizării locului și metodelor de muncă, ale ocupațiilor;

- încurajarea și înzestrarea indivizilor cu competențele necesare pentru a participa mai activ în toate sferile vieții publice moderne, în special în viața politică și socială la toate nivelurile comunității, inclusiv la nivel european.

Asigurarea conceptual-strategică a educației permanente în Republica Moldova se realizează la nivel național și sectorial prin următoarele instrumente:

- Concepția dezvoltării învățământului în Republica Moldova din 15.12.1994;

- Concepția privind orientarea, pregătirea și instruirea profesională a resurselor umane din 19.06.2003;

- Strategia Națională „Educația pentru toți”;

- Strategia ocupării forței de muncă în Republica Moldova din 15.05.2002.

Trebuie să menționăm că în ultima decadă învățarea permanentă s-a situat printre prioritățile agendelor politice naționale și internaționale. Anul European al Învățării Permanente – 1996 a demonstrat cât de mult interes se manifestă pentru învățarea de-a lungul vieții la toate nivelurile și a influențat politicile internaționale și naționale (Implementation, Results and Overall Assessment of the European Year of Lifelong Learning (1996), Report from the Commission of the European Communities, COM (1999) 447 final, 15 September 1999). De aceea multe dintre demersurile privind educația pe parcursul vieții sunt de sorginte social-economică.

Aparatul științific al domeniului, mai cu seamă al învățării la vârstele adulte, este mai puțin dezvoltat. Politicile educaționale, elaborate la nivelul Ministerului Educației și Tineretului al Republicii Moldova continuă să fie dominate de învățarea formală. În această ordine de idei, pentru a dezvolta strategii comprehensive și coerente de învățare pe parcursul vieții e necesar ca „diferite niveluri și sectoare ale sistemelor de educație și formare, inclusiv domeniile nonformale, să lucreze în strânsă legătură unele cu altele. O colaborare efectivă va însemna depășirea eforturilor existente de a construi punți și căi de legătură între diferite componente ale sistemelor existente. A crea o rețea permanentă, centrată pe individ, introduce viziunea unei osmoze graduale între structurile de pregătire care sunt astăzi relativ deconectate unele de celelalte” (Responding to Challenges for European Universities, Implementing Changes in Institutional and Disciplinary Cooperation. F. 2000 European Higher Education Forum, EUGEN, Liege, July, 2000,13). Concepția unei osmoze graduale introduce o dublă provocare: în primul rând, luarea în considerare a complementarității între învățarea formală, nonformală și informală; în al doilea rând, dezvoltarea unei rețele deschise de oportunități și recunoaștere pentru toate cele trei forme de organizare a învățării [3, p.225].

Astfel, politica conceptului și strategiile de educație pe parcursul vieții au dimensiune internațională, națională, sectorială, locală și personală. Aceste dimensiuni nu se dezvoltă uniform. În timp ce la nivel internațional și local, fenomene ca globalizarea și conceptul de resurse umane au impulsionat dezvoltarea cadrului conceptual și operațional, la nivel național și sectorial se elaborează strategii, dar nu este asigurat cadrul instituțional și mecanismul de stimulare a participării adulților la activitățile de formare.

Dimensiunea personală se sprijină pe motivația adulților de a învăța, formată în procesul practicilor anterioare de învățare, actualizată prin formațiunile motivaționale caracteristice adulților (succesul social sau economic, interesele profesionale, dezvoltarea personală) și susținută prin strategii de creștere și dezvoltare a carierei profesionale, implicare și participare în viața comunității și altor grupuri sociale, cetățenie activă etc.

Prin natura lor, politica și strategiile de educație pe parcursul vieții comportă valențe motivaționale prin asigurarea cadrului favorabil pentru învățare pe tot parcursul vieții. Or, pentru adulți, organizarea unor asemenea factori ca timpul, banii, responsabilitățile familiale, orarul activităților, recunoașterea rezultatelor învățării blochează sau stimulează motivația învățării.

Memorandumul asupra învățării pe parcursul vieții susține aceste argumente ca reper metodologic pentru elaborarea politicilor și strategiilor de învățare pe parcursul vieții din perspectiva învățării la vârstele adulte.

„Educația generală de bază de mare calitate... constituie fundamentul esențial al învățării pe toată durata vieții. Educația de bază, urmată de educația și formarea profesională inițială, ar trebui să înzestreze toți tinerii cu noile competențe de bază cerute de o economie fondată pe cunoaștere. Totodată, trebuie să asigure că ei au „învățat să învețe” și că au o atitudine pozitivă asupra învățării... De asemenea, adulții nu se vor simți motivați să ia parte la un proces de învățare al cărui conținut și metode nu țin cont de perspectivele lor culturale și de experiența lor de viață. Ei nu vor vrea să investească timp, efort și bani într-o educație viitoare, dacă experiența, cunoștințele și abilitățile pe care le-au dobândit nu sunt recunoscute într-un mod palpabil, fie pentru scopuri personale, fie pentru promovarea în muncă [3, p.221].

Referințe:

1. Dave R.H. (coord.). Fundamentele educației permanente. - București: Editura didactică și pedagogică, 1992. - 430 p.
2. Cristea Sorin. Dicționar de pedagogie. - Chișinău: Litera educațional, 2002. - 395 p.
3. Formarea profesională continuă. Baza legislativ-normativă. Ministerul Educației și Tineretului al Republicii Moldova, Institutul de Instruire Continuă. - Chișinău, 2005. - 295 p.

Prezentat la 15.11.2007